

# KÖNYVSZEMLE

---

---

## Magyar névkutatás a 21. század elején

Szerkesztők: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest, 2015. 278 lap

A Magyar névkutatás a 21. század elején című kötet azzal a céllal készült, hogy átfogó képet nyújtson a magyar névtudomány utóbbi két-három évtizedének kutatási irányvonalairól, számba vegye és értékelje az elért eredményeket, valamint kijelölje a tudományág művelői előtt álló legfontosabb jövőbeli feladatokat. A tulajdonnevek tudományos igényű vizsgálatának jelenlegi helyzetére, állapotára vonatkozó aktuális információk, a következő áttekintő jelleg és a részletes szakirodalmi listák révén a tanulmánygyűjtemény kiválóan alkalmas arra, hogy kézikönyvként hasznosítva vegyék kézbe és nyerjenek belőle hiteles tájékoztatást a téma iránt érdeklődők. A kiadvány megjelenését a Neveink világa – A magyar névkutatás helyzete és feladatai című, Hajdú Mihály professzor emlékének tiszteletére rendezett szakmai konferencia készítette elő (2014, ELTE BTK). A tanulmánykötet szerzői a mai magyar nyelv-, illetve névtudomány különböző kutatóhelyeit képviselik.

A kötet három nagyobb tematikus egységben mutatja be a közelmúlt és a jelen magyar vonatkozású névtani kutatásait. Az első fejezet a névtan mint diszciplína tudományos megítélésének, intézményi háttérének, tudománypolitikai helyzetének és társadalmi jelenlétének a kérdéseivel foglalkozik. HOFFMANN ISTVÁN tanulmányában a névtanra más tudományágakkal is szoros kapcsolatban lévő nyelvtudományi diszciplínaként tekint (11–22). A szerző a tulajdonnevek sajátos módszertant igénylő elemzése során különösen hasznosnak ítéli a funkcionális szemléletű nyelvleírás, valamint a dimenzionális nyelvészeti szemléletmód elméleti háttérként való felhasználását. Emellett szól a névtan és egyes nyelvtudományi részterületek (így a történeti nyelvészet, a dialektológia, a nyelvészeti kontaktológia, a szociolingvisztika, a pszicholingvisztika, a kognitív nyelvészet) kölcsönösen hasznosítható ismereteket kidolgozó érintkezési pontjairól, a névtudomány központi részét pedig a személynevek és a helynevek kutatásában jelöli meg.

FARKAS TAMÁS a nemzetközi és a magyar névkutatás tényleges és kívánatos kapcsolódási pontjainak azonosítása során előbb bemutatja a nemzetközi névtani szervezeteket, tárgyalja a névkutatás intézményi háttérének jellegét az egyes országokban, számba veszi a nemzetközi névtani konferenciákat, a névtani tematikájú külföldi folyóiratokat, periodikákat, kézikönyveket, honlapokat, bibliográfiákat, terminológiai jegyzékeket, s szól a nemzetközi fórumokon újabban hangsúlyosan jelentkező kutatási területekről is (pl. a névállomány mint a társadalmi és kulturális örökség, illetve a nyelvi tájkép része; személynévkorpuszok csoportosított jellemzői; a tulajdonnevek gazdasági jelentősége; nagy elektronikus névadatbázisok készítése) (23–47). Ezután a nemzetközi névkutatás egyes kiadványairól, eseményeiről beszámoló hazai ismertetések áttekintése következik. A szerző javaslatot tesz néhány magyar érdekltségű, nemzetközi együttműködést igénylő

kutatási témára, mint például a Kárpát-medence névanyagának, névrendszereinek vizsgálata; a diaszpóramagyarság, valamint a hazai etnikai és nyelvi kisebbségek névadásának, névhasználatának elemzése; a finnugor nyelvű népek névkutatásával való kapcsolatok megerősítése az egyes rokon nyelvekben jelentkező tulajdonnévi rendszerek egyező és különböző sajátosságainak feltárására.

JUHÁSZ DEZSŐ a magyarországi magyar névkutatás intézményeiről szólva bemutatja az MTA Nyelvtudományi Intézetének utónévgondozó tevékenységét, a Magyar Nyelvtudományi Társaság névtani kutatásokat támogató vállalásait és a felsőoktatási intézményekben működő névkutató műhelyek profilját (49–61). A magyar névkutatás tudományos fórumai kapcsán szól az általános és specifikus névtani tematikájú folyóiratokról, sorozatokról, valamint a rendszeres időközönként megszervezett névtani tanácskozásokról, konferenciákról; beszámol a névtan egyetemeken, főiskolákon való oktatásának lehetőségeiről; továbbá utal a névkutatás társadalmi jelenlétének néhány jellemző színterére (pl. névgondozás, névszabályozás, tudományos ismeretterjesztés nyomtatásban, illetve az interneten).

BAUKO JÁNOS a határon túli magyar vonatkozású névtani kutatások jelenlegi helyzetéről nyújt átfogó képet (63–89). A szerző először a kérdéskört áttekintő tanulmányokat és bibliográfiákat ismerteti; majd azoknak az elsősorban a 2000-es években a szomszédos országokban és itthon megjelent monográfiáknak, köteteknek, fontosabb tanulmányoknak a számbavétele következik, amelyek a határon túl élő magyarság által használt névanyagot vizsgálják, országonkénti bontásban, főként a személy- és a helynévállományt tárgyaló munkák bemutatásával. A határon túli magyar névkutatás sajátos kutatási színtereit a kétnyelvűség és a névhasználat kapcsolatának, a névkontaktológiai jelenségeknek, a kisebbségi és többségi nyelvhasználat sajátosságainak és kölcsönhatásának, a névszemiotikai tájképnek a vizsgálatában jelöli meg a szerző; hangsúlyozza továbbá az anyaországi és a határon túli névkutatók együttműködésének szükségességét, többek között a névtervezési, névpolitikai döntések szakmai megalapozása céljából.

A kötet második nagy fejezete a magyar névtan hét kutatási területének jelenlegi helyzetével foglalkozik. SLÍZ MARIANN az általános névtani kérdések iránti érdeklődést a tulajdonnévi kategóriával, illetve a névtudománnyal kapcsolatos általános problémák tárgyalásában látja leginkább megmutatkozni (93–114). Az előbbi témakör kapcsán szól egyes névelméleti írásokról, melyek a tulajdonnév definiálásával, jelentésének leírásával, a névpragmatikai sajátosságok vizsgálatával foglalkoznak különféle nyelvléirési elméleti keretben; valamint beszél a köznevesülés, a nevek fordítása és a pszichonomasztika (ezen belül is a névmágia, a névesztétika, a névasszociációk és a sztereotípiák, a névelsajátítás és -feldolgozás) kapcsán keletkezett tanulmányokról is. A névtudománnyal összefüggésben a névtani terminológiai munkálatok újabb eredményeit és a közeljövőben megvalósítandó feladatokat tekinti át; valamint üdvözli az utóbbi időszakban megalkotott névelmezési modellek által kínált módszertani megújulást.

N. FODOR JÁNOS a történeti személynévkutatás kapcsán beszámol arról, hogy az ómagyar kor személynévállománya vonatkozásában több forrásközlő és a névanyagot az oklevélbeli kontextus függvényében elemző mű született az utóbbi években; s a későbbi századok kereszt-, család- és asszonyneveinek időszakhoz, településhez vagy tájegységhez, illetve forrástípushoz köthető gyűjtése, közreadása és feldolgozása is folyamatos (115–144). A szerző a témakörön belül jellemző kutatási területként azonosítja a családnevek kialakulásának, használatának, nyelvi jellemzőinek, megváltoztatásának a vizsgálatát,

a családnevekből levonható társadalom- és művelődéstörténeti következtetések kidolgozását, a személynevek tipológiai és nyelvföldrajzi sajátosságainak a bemutatását, valamint a névadás elméleti alapkérdéseinek történeti személynévi példák illusztrálásával való tárgyalását; ugyanakkor megemlíti a történeti ragadvány- és becenevek kutatásának jelenlegi háttérbe szorulását is.

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ a mai személynevek kutatásának áttekintését névtípusok szerint haladva végzi el (145–164). A családnevekkel összefüggésben szól az újabb családnév-szótárakról, az informatikai újítások révén megvalósíthatóvá váló családnév-adatbázisok kiépítéséről, a névföldrajzi ábrázolások kivitelezéséről. A keresztnévek vonatkozásában a szerző számba veszi az újabb kiadású keresztnévszótárakat és -gyűjteményeket, valamint a keresztnévadás motivációit taglaló írásokat. Érinti továbbá a házassági nevek típusainak, a becenevek és ragadványnevek jellemzőinek a tárgyalásával, valamint a személynevek állandósult szókapcsolatokban, illetve egyes szöveg- vagy más névtípusokban való megjelenésének vizsgálatával foglalkozó munkákat. A kutatók részéről, a szerző megítélése szerint, újabban élénk érdeklődés mutatkozik az internetes kommunikáció során használt nicknév (azonosítónév) tulajdonságai, a személynévrendszereket érintő kontrasztív vizsgálatok és a magyarországi kisebbségek személynévhasználatának sajátosságai iránt.

TÓTH VALÉRIA a történeti helynévkutatás utóbbi bő évtizedének eredményeit szemlélve bemutat jó néhány filológiai és nyelvi szempontból megbízhatónak ítélt nyomtatott forráskiadványt, illetve digitális adatállományt; szól a nyelvemlékek névtörténeti forrásként való, korszerű szemléletű, újbóli feldolgozásának szükségességéről; és számba veszi azokat a kiadványokat, amelyek a helynevek etimológiájával foglalkoznak egyes korai vármegyék névanyaga, illetve egy-egy helynév, helynévesoport vonatkozásában (165–188). A tárgykörön belül fontos, tanulmányok sorában jelentkező kutatási témaként tartja számon a Kárpát-medencei nyelvi érintkezések helynévi vetületeinek vizsgálatát; a hagyományos történeti helynév-tipológia pontosítását célzó törekvéseket; az egyes régi magyar helynévtípusok, illetve helynévfajták monografikus bemutatását; az egyes területi egységek régi helynévrendszerének leírását; a névföldrajzi ábrázolásokat; a helynevek keletkezés- és változástörténeti folyamatainak feltárását; a helynevekben előkerülő földrajzi köznevek elemzését. A szerző a történeti helynévkutatásban jelentkező módszertani újítások között említi meg a helynév-rekonstrukció módszerét, a névadás és a névhasználat körülményeire tekintettel lévő szemléletmód alkalmazását, valamint a helynévi minták hatásának és a névadói tudatosság működésének a figyelembevételét a névrendszerek épülésének megítélésében.

HEGEDŰS ATTILA a mai helynevek kutatásáról szólva beszámol az utóbbi tizenkét esztendőben a névgyűjtés elméletéről és újabb módszertanáról megjelent írásokról, az országos földrajzinév-gyűjtéshez kapcsolódó kiadványokról (189–206). A szerző a helynévgyűjtemények elkészítésének és közreadásának korszerű lehetőségét a digitális helynévtárak szakmai ellenőrzés alatt megvalósuló közösségi építésében jelöli meg. A jelenkori helynévanyag feldolgozását célzó tanulmányok kitérnek a névkeletkezés mozzanatainak megragadására, az átmeneti névtípusok elemzésére, a szinkrón helynevekből kibontható diakrón következtetések levonására, a névformák morfológiai és tágabb szerkezetének, valamint lexikájának bemutatására is. Vizsgálják továbbá a névtípus és a jellemző jelentés viszonyát, a nyelvek kölcsönhatását a helynévadásban, a helynevek környezeti és társadalmi meghatározottságát, a névjárásokat és a helynevek helyesírását is. Emellett

egyre erősebb a földrajzi nevek több szempontú elemzésére való törekvés, a hagyományos és az újabb nyelvtudományi elméleti keretekben egyaránt.

T. SOMOGYI MAGDA az írói névadással foglalkozó kutatások utóbbi 20-25 évének eredményeit ismerteti (207–226). Áttekinti a részterület megnevezésének lehetőségeit, a témakör tárgyalását megalapozó műveket, valamint az írói névadás mint téma népszerűségét a névtani és egyéb konferenciákon, szakfolyóiratokban és a felsőoktatásban. A szerző bemutatja az irodalmi művekben jelentkező személy-, hely-, állat- és egyéb nevek elemzésének szentelt újabb tanulmányokat a bennük megfogalmazódó vizsgálati szempontok kiemelésével (pl. a nevek és a valóság viszonya, a névtelenség funkciója, a névadási motiváció feltárása, a tulajdonnév stíluseszközként való használata). A szerző szól a nevek fordításának és az irodalmi eredetű valós neveknek a kérdéseit, továbbá az írók saját nevükhöz való viszonyának kérdéseit tárgyaló írásokról is. Végül azoknak a magyar és világirodalmi műveknek a számbavétele következik, amelyek kapcsán írói névadást vizsgáló tanulmány született magyar névkutatók tollából. A jövőben összegző jellegű munkák és írói névszótárak készítése segítheti leginkább a kutatást – vélekedik a szerző.

RAÁTZ JUDIT az alkalmazott névtan fogalmának meghatározására, kutatási területeinek azonosítására vállalkozik, melyhez a kapcsolódó névtani szakirodalom áttekintésén túl az alkalmazott nyelvészet definícióját is felhasználja (227–247). Az alkalmazott névtan legfontosabb témáit a név és genealógia, a név és jog (különösen a személynévadás jogi szabályozása, a hivatalos helység- és utcanévadás, a kereskedelmi nevek jogi védelme, a névbizottságok munkája területén), a név és művészetek, a név és informatika (főként az információkinyerés és az információszolgáltatás terén), a név és lexikográfia, a név és helyesírás, a név és fordítás, a névhasználat, névízlés, névkultúra, valamint a név és oktatás (ehhez kapcsolódóan a névtani ismeretterjesztés) összefüggéseinek a vizsgálatában jelöli meg a szerző, ismertette az egyes részterületek vonatkozásában az utóbbi 15 esztendőben készített tanulmányokat. A szerző vélekedése szerint a névtudomány pozitív társadalmi megítélését erősíthetné, ha az alkalmazott névtani kérdések nagyobb súllyal és tematikailag tervezettebben jelennének meg a tudományág szakirodalmában.

A kötet harmadik, záró fejezete a magyar névkutatás meghatározó alakjára, Hajdú Mihályra (1933–2014) emlékezik. Közvetlen kollégái, barátai, tanítványai idézik fel sokoldalú, a névtudományi tematikán túl nyelvjárástani és néprajzi témákra is kiterjedő kutatói, fáradhatatlan tudományszervezői, lelkes adatgyűjtő (BÁRTH M. JÁNOS, 255–263); iskolateremtő oktató és tudománynépszerűsítő tevékenységét (BALÁZS GÉZA, 265–270); emberségét, szeretetre méltó, derűs személyiségét (KISS JENŐ, 253–254; SZATHMÁRI ISTVÁN, 271–273). Munkásságának vitathatatlan jelentőségű hatását jól tükrözi az itt ismertetett, a mai magyar névkutatás gazdag összképét nyújtó kötet is.

BÖLCSKEI ANDREA  
Károli Gáspár Református Egyetem  
Bölcsészettudományi Kar